

PSALTERIUM BEATAE MARIAE VIRGINIS
BEATRIX KIRÁLYNÉ IMÁDSÁGOS
KÖNYVÉNEK ÉRTELMEZÉSE
ADAMIK TAMÁS

III. RÉSZ

TITKOK KULCSA: AZ IMÁK

2. IMÁK A III. RÉSZ KÖZEPÉRŐL

A III. rész közepéről nem volt nehéz az alábbi két imádságot kiválasztani. Mivel az első részben már szerepel egy ima *Oratio devotissima* (Legáhíatosabb ima) címen, amelyet egy fontos személynek tulajdoníthatunk, a mostani rész közepe táján található *Oratio valde devotissima* (Messze a legáhíatosabb ima) című ima rögtön felkelti bennem azt a kérdést, miért áhíatosabb ez az ima az előbbinél.

2.1. *Oratio valde devotissima* (Messze a legáhíatosabb ima)

„Édességes Uram, Jézus Krisztus, aki a mindenható Atya öléből küldtéll (139b)

a világba, hogy enyhítsd a bűnöket, a lesújtottakat megváltsd, a szétszórt börtönbe zártakat kiszabadítsd. Gyűjtsd össze a vándorlókat hazájukba, vezesd vissza a bűnbánó szívűeket, kedvezz a szenvedőknek és vigasztald meg őket; engem pedig méltóztassál feloldozni lesújtott állapotomban, amelybe jutottam, és szabadíts ki. És te, uram, aki az emberi nemet mint (140a) ember a mindenható Atyaistentől békével őriztedbe fogadtad, és minden kegyetlenséget elvetve drága véreddel megváltottad, és békét teremtettél az emberek és az angyalok között. Így méltóztassál,

Uram, a te irgalmassággal közöttem és ellenségeim között egyetértést teremteni és megerősíteni, és mutasd meg és áraszd rám kegyelmedet, és az ő haragjukat, amelyet (140b)

ellenem forralnak, és minden gyűlöletet méltóztassál enyhíteni és megszüntetni, ahogyan megszüntetted azt a gyűlöletet, amelyet Ézsau táplált testvére, Jákob ellen.¹ Így nyújtsd ki fölém karodat, és méltóztassál megszabadítani azoktól, akik gyűlölnék engem, ahogyan Ábrahámot megszabadítottad a káldeusoktól és fiát a feláldozástól,² és kost mutattál be helyette. És Józsefet testvérei kezei közül.³ És Noét a bárkával a vízözön vizétől.⁴ (141a) És Lóthot a szodomiták városától.⁵ És szolgálodat, Mózeset és Áront. És népedet, Izraelt a fáraó kezéből és az egyiptomi fogságból.⁶ És hasonlóképpen Gilboe hegyéről. Dávid királyt Saul és az óriás Góliát kezéből.⁷ Zsuzsannát a hamis vádtól. Juditot Holofernés kezéből,⁸ Dánielt az oroszlánok veréből, Khaneus leányát a démontól, a három fiút az égő tüzes kemencéből (141b).

Jónást a cethal gyomrából. Ádámot a pokol mélyéből drága véreddel. Pétert a tengerből, Pált a kötelékeiből, Teklát a vadállatoktól. És Margitot a sátán torkából. Így méltóztassál engem is kiszabadítani minden bajomból, amelybe jutottam. És ellenségeim cselvetéseitől. És méltóztassál te, Uram, segítségemre sietni, mert ellenségeim (142a) rémisztenek, és azt akarják, hogy rosszat tegyek. És ellenem irányuló gonoszságukat úgy szüntesd meg, ahogyan megszüntetted Achitofel tanácsát, aki tanácsot adott Absalonnak Dávid királlyal kapcsolatban.⁹ Engem is így méltóztassál megszabadítani legszentebb megtestesülésed által, és Szűz Máriától történő születésed által, éhezésed, szomjúhozásod által (142b),

forróság által, korbácsolás által, gúnyos üdvözléseid által, köpések és pofonok által, korbácsolás és szögek által, lándzsa és tövisszörű által, epe és ecet ivása által, és legkegyetlenebb és a legrútabb kereszthalál által. És azon hét kijelentéseid által, amelyeket a kereszten függve mondtál. Először, Uram, ezt mondtad: Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek. Ezt mondtad a latornak, aki a kereszten függött: (143a) Ma velem leszel a paradicsomban. Azt mondtad,

¹ Ter 32, 4–16.

² Ter. 22, 1–13.

³ Ter. 37, 2–30.

⁴ Ter 8, 1–14.

⁵ Ter 13, 1–13.

⁶ Ter 13, 17–14, 1–31.

⁷ 1 Sám 17, 40–51.

⁸ Jud 13, 1–10.

⁹ 2 Sám 15, 7–12.

Uram, anyádnak: Asszony, íme a te fiad. Ezt mondtad, Uram, atyádnak: Éli, Éli, lamma szabaktani?¹⁰ Vagyis: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem? Azt mondtad, Uram, lelkeinknek üdvét szomjúhozom, vágyakozva mondtad atyádnak, Uram: Kezedbe ajánlom lelkemet. És ezt mondtad, Uram (143b):

beteljesedett. Jelezván, hogy azok a kínok és szenvedések, amelyeket értünk vállaltál, véget értek. Mindezekre kérlek téged, Uram Jézus Krisztus, hogy őrizz meg engem, *szolgálólányodat, Lionorát (servam tuam Lionoram)* a gonosz ellenségtől és minden veszélytől, most a jelenben s a jövőben, mennybemeneteled által, és a Szentlélek elküldése által, és az ítélet eljövetele által, és minden jótetted által (144a). Először ezekért neked hálát adok és zengek. És hálát adok minden neked szánt jótettedért. Mivel, uram, te teremtettél, és megváltottál, és hitre vezéreltél, és megerősítettél a sátán cselvetéseivel szemben ezek által, amelyeket szem nem látott, fül nem hallott, és nem járt emberek között. Téged imádlak, téged dicsérlek, téged áldalak, és nevedet magasztalom. Mert dicséretre méltó és áldott vagy örökkön örökké. Ámen (144b).”

Az *Oratio valde devotissima* (A messze legáhíthatosabb ima) elmondója tehát Lionora, azaz Eleonóra, az Aragon királyi család legerkölcösebb tagja, aki hűséges feleség és gondos családanya, s mint ilyen, szavaival, imáival és életvitelével nevelni szeretné féktelenebb természetű hűgát, Beatrix királynét. Második imája megerősíti ezen megállapításunkat.

2.2. *Obsecro te, domina (Esedezek hozzád, úrnőm)*

„Esedezek hozzád, Úrnőm, szent Mária, Isten anyja, jámborsággal teljes, a legfőbb király leánya, dicsőséges anyja. Árvák anyja, utat tévesztő reményvesztettek vigasza. Benned reménykedők üdvössége, szűz szülés előtt, szűz szülés közben. De szűz szülés után is. Irgalmasság forrása, üdv és kegyelem forrása, jámborság, vidámság forrása (145a), vigasztalás és kegyesség forrása, kérlek tégedet arra az elképzelhetetlen vidámságra és alázatosságra, amellyel ujjongott a lelked abban az órában, amikor Gábiel arkangyal hírt hozott neked, és megfogant az Isten fia. És arra az isteni misztériumra, amelyet akkor véghez vitt benned a Szentlélek. És arra a felbecsülhetetlen öröme és alázatosságra (145b)

amellyel Gábiel arkangyalnak válaszoltál. Íme, az Úr szolgálóleánya, legyen meg a te szavad szerint. És arra a tizenöt legszentebb öröme, amely osztályrészedül jutott a te fiadban, a mi Urunk, Jézus Krisztusban. És ama rendkívül nagy együttérzésre és szívednek borzalmas fájdalomra, ami akkor fogott el, amikor fiadat, a mi Urunk

¹⁰ Mt 27, 46.

kat, Jézus Krisztust a kereszt előtt mezítelenül (146a), majd arra felszögezve láttad, keresztre feszítve, vérezve, s szomját epével és ecettel enyhítették. Hallottad, amint kiáltott, és láttad, amint meghalt. És fiad öt sebe, belső részeinek megtöretése hirdeti sebeid fájalmát. És a fájdalom, amely akkor fogott el, amikor láttad, hogy sebeiből vér patakszik, minden szenvedése szívedet fájdtja, könnyeid patakjai áradnak (146b).

De micsoda végtelen és dicsőséges az az öröm, amely elfogott fiadnak, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak föltámadásakor, amikor megjelent neked akkora fényben és akkora örömben, és olyan vigasztalással, hogy Isten összes szentjeivel és választottaival jössz és sietsz segítségemre, és tanácsokat adsz minden imámban és kérésemben (147a). Minden aggodalmamban és inségemben. És életem minden dolgában, amelyeket meg kell tennem, beszélnem és gondolnom minden nap és éjjel, minden órában és percben. És nekem, a *te szolgálódnak, Lionóranak (mihi famule tue lionore)* eszközlöd ki szeretett fiadtól összes nyomorúságaim megszüntetését, vigaszát, vezess mindenben tanácsaiddal, segítségéddel, áldásoddal, üdvös békéddel (147b);

sikerekkel, mindenféle örömmel és bőkezűséggel. És az összes szellemi és ideiglenes javak bőségével és a Szentlélek kegyelmével tartsa rendben lelkemet. Őrizze a testemet, felfelé irányítsa értelmemet, és rendezze el erkölcsömet. Helyeselje cselekedeteimet, támogassa fogadalmaimat és vágyaimat, szent gondolatokra tanítson; nézze el múltbeli hibáimat, a jelenlegieket tegye (148a) jobba, és mérsékelje az eljövendőket. Adjon nekem becsületes és tiszteletre méltó életet, és győzelmet összes e világi ellenségeim fölött. Ajándékozzon meg igaz lelki és testi békességgel, jó reménnyel, igaz hittel, tökéletes szeretettel és tisztasággal, továbbá alázatossággal és türelemmel. Irányítsa és védelmezze testem öt érzékszervét (148b).

Tegyen képessé az irgalmasság cselekedeteinek végzésére. Tartassa be velem a hit tizenkét tételét, s hogy erősen higgyem és tartsam be a törvény tíz parancsolatát. És szabadítson meg és védjen meg a hét halálos bűntől mindvégig. És végső napjaimban mutassa meg nekem orcáját. És fogadja el, hallgassa meg ezt az imádságot, és ajándékozzon meg (149a) az örök élettel. Ügyelj rám, és hallgass meg engem, édességes és dicsőséges Szűz Mária, Isten anyja és az összes bűnösök menedéke. A mi Urunk, Jézus Krisztus, a te fiad által, aki veled él és uralkodik örökön örökké. Ámen.” (149b)

A harmadik rész közepéről felolvasott mindkét imában Ilionóra, azaz Elenonóra, Beatrix királyné idősebb nővére szerepel, aki a hűséges feleség és a jó családanya mintaképe volt. Az a tény, hogy nem egyszer fordul elő az imakönyv közepén, hanem kétszer, azt sugallja, hogy az imakönyv összeállítója ki akarja emelni Ilionóra

személyét. Arisztotelész ugyanis *Retorikájában* kétszer említi egy személy nevét, és tüstént megjegyzi, hogy a név megisméltésének az oka az, hogy az író növelni akarja az így megnevezett személy jelentőségét, fel akarja hívni rá a figyelmet.

3. IMÁK A III. RÉSZ VÉGÉRŐL

A III. rész vége felé is, úgy, mint az elején, van egy arany betűvel írt tájékoztató szöveg a Szűz Máriához intézett imák hatékonyságáról: *„Ezért bárki, aki alázatosan, teljes bizalommal és bizalommal hívja Szűz Máriát, a mi Urunk, Jézus Krisztus legirgalmasabb anyját mint segítőt bajaiban, és őszintén kéri irgalmasságát és vigasztalását, megkapja azt, ahogyan áldott Fia ezt megígérte neki.”* (158b–159a).

„Kérlek téged, te legjámborabb (167b) úrnő, Isten szülője, Szűz Mária, fiadnak, mi Urunk, Jézus Krisztusnak a szeretetére, hogy járj közbe *értem, bűnös nőért* (*pro me peccatrice*), és méltóztassál meghallgatni minden szükségemben, és ne hagyjál engem segítségem nélkül ama félelmetes órán, amikor lelkem távozik testemből. Hanem segíts meg engem az ítélet napján! Innen biztonságban jussak Isten színe elé, és legyek méltó arra, hogy meglássam (168a) egyszülött fiadat, mi Urunkat, Jézus Krisztust, és vele együtt örökös, vég nélküli vidámságom legyen. Ó, legédesebb jámbor Úrnő, század ékessége, az égi jegyes gyöngyszeme! Ó, legdicsőségesebb Szűz Mária, te, a paradicsom kapuja, te, az ég ajtaja, te az Úr temploma, te, Krisztus palotája; általad, Isten jámbor szülője, Mária, nyíltak meg a paradicsom kapui, általad jött létre a béke az angyalok és az emberek között! (168b)

Általad állítatott helyre a világ. Általad törettek meg a pokol kapui! Általad született meg a világ megváltója. Általad történt minden jó az égben és a földön. Általad szabadultak ki a patriarchák és a próféták a pokolból, te, Jeruzsálem dicsősége, te, Izrael öröme. Te, az egész világ ujjongása. Te a világ létrejötte előtt választattál ki, és végig, vég nélkül megmaradsz fiadnak, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak a királyságában (169a), ahol angyalok és arkangyalok szolgálnak neked, és engedelmeskednek neked patriarchák és próféták, apostolok, mártírok és hitvallók. Továbbá Krisztus szüzei és az egek minden erői. Ezért kérek téged, boldogságos és igen dicsőséges Szűz Mária, egyszülött fiadra, a mi Urunk, Jézus Krisztusra, aki ilyen megtiszteltetésben részesített, hogy sehol se hagyj el semmiféle bajaimban (169b)

és semmiféle szükségemben. Ó, te legszentebb, ó, te legjámborabb, ó, ég létrája! Ó, legirgalmasabb, ó, legkedvesebb, ó, legszebb, ó, Isten leánya, ó, Krisztus jegyese, ó, Urunk anyja, Szűz Mária, neked ajánlom szellememet, testemet és lelkemet és

minden érzékemet, hogy *engemet, a te szolgálólányodat, Lionórát (me famulam tuam lionoram)* minden múltbeli, jelenlegi és eljövendő bajtól megőrizzél! Amen.”¹¹ *Áldozás után* (170a). A mi Urunknak, Jézus Krisztusnak örökké legfenségesebb és híres anyja, aki kiérdemelted, hogy minden teremtménynek ugyanezen Istenét méhedben hordozzad, kinek a valóságos testét én, *szerencsétlen és méltatlan bűnös nő (ego misera et indigna peccatrix)* magamhoz venni merészelttem, alázatosan könnyörgök hozzád, a szüzesség legfenségesebb és dicső irgalmasságához, hogy nála értem, *szerencsétlen bűnös nőért* (170b),

(*pro me misera peccatrice*) közbenjárni méltóztassál, hogyha bármit én tudatlanul és hanyagul mellőztem az ő kimondhatatlan szentségében, és érdemtelenül magamhoz venni merészelttem, a te legszentségesebb könnyörgésedre, kegyességében, kifejezhetetlen és kimondhatatlan irgalmában nekem megbocsájtani méltóztasson. Ámen. *Áldozás után. Imádság.* Hálát adok neked, Uram, szent Atyám, mindenható örök Isten (171a), aki *engemet, méltatlan bűnös nőt (me indignam peccatricem)* arra méltattál, hogy jóllakass a mi Urunk, Jézus Krisztus testével és vérével. És kérek, hogy ez a szent áldozás ne szolgáljon büntetésemre, hanem üdvözítő közvetítés legyen a megbocsájtáshoz. Legyen bűneim lemosása, legyen a gyengék erőssége, legyen védőbástya a világ veszélyei ellen. Legyen a hit fegyverzete és a jó akarat pajzsa, legyen hibáim megsemmisítése (171b),

az érzékiség és bujaság elűzésére. A szeretet és türelem, az alázatosság és engedelmesség, továbbá az erény növekedésére látható és láthatatlan ellenségeim csapdái ellen, hibáim hatékony megfélemezésére. Tökéletes megnyugvás egyedül s csakis benned, és erős ragaszkodás hozzád. Végem pedig legyen boldog beteljesülés. És kérek, hogy amaz elmondhatatlan lakomára odavezetni méltóztassál (172a), ahol te magad is vagy, te igaz fény, te teljes meglegedettség, tökéletes gyönyörűség és örökké tartó örvendezés. Ámen (172b).

VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

Mint láttuk, a III. rész elején található imáról (97a), amely Szűz Mária tagjait dicséri, az imakönyv ismeretlen összeállítója azt állítja, hogy Szentviktori Richárdtól származik. Előadásomban állítását ellenőriztem, és megállapítottam, hogy az összeállító valóban Richárd Énekek éneke-kommentárja alapján készítette el a szóban forgó imádságot, amelyben a jegyes tagjait dicsérik.

¹¹ *Ut me famulam tuam Lionoram ab omnibus malis preteritis presentibus et futuris custodias* (170a).

A III. rész elejének 2. imájában, amelynek címe *Oratio devotissima* (A legáhitatosabb imádság) (105b), egy imádkozó bűnös férfi Szűz Mária és János apostol közbenjárását kéri. Az ima szövegéből nem volt nehéz megállapítani, hogy ez az imádkozó férfi Aragóniai Jánossal, Beatrix királyné fivérével azonosítható, akit a királyné kérésére Mátyás király Esztergom érsekévé nevezett ki.

A 15 napra felosztott búcsúimádságot (109a) ketten mondják, az első felét egy szerencsétlen nő (*me miseram* 112a), a második felét pedig egy bűnös férfi (*me peccatorem* 115b). A szerencsétlen nőt Eleonórával, Beatrix nővérével, a bűnös férfit pedig Aragóniai Jánossal azonosíthatjuk.

Ezután következik a III. rész elejének 4. imája *Oratio* (Imádság) címen (119b), amelyet a leghálátlanabb bűnös nő (*ingratissima peccatrix* 119b), és a legsilányabb bűnös nő (*vilissima peccatrix* 121a) mond, amely megnevezések alatt Beatrix királynét sejttem.

A III. rész közepéről két imát emeltem ki. Az elsőnek címe: *Oratio valde devotissima* (A messze legáhitatosabb ima) (139b). Eleonóra ezt az imát mondva *serva tua Lionora* (a te szolgálólányod) néven nevezi meg magát. Az *Obsecro te domina* (Kérlek téged, Úrnóm) (145a) kezdetű, második imában *famula tua Lionora* (a te szolgálólányod, Lionóra) néven fordul Szűz Máriához. A Leonóra az Eleonóra önállósult rövidülése. A Leonórából pedig a beszélt latin nyelvben, azaz a vulgáris latinban, Lionora lett, mivel az e hangot i-nek ejtették. Hogy ezt olykor még írásban is megtették, azt korabeli dokumentummal tudjuk bizonyítani. Berzeviczy Albert kiadott egy könyvet *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok* címmel. Ebben találtam egy olyan dokumentumot, amelyben *Eleonóra* helyett *Lionora* szerepel: *Illustrissimae ac excellentissimae dominae, dominae Lionorae de Aragonia*. – „Az igen híres és igen előkelő úrnőnek, Aragóniai Lionóra úrnőnek.”¹²

Mivel a *Psalterium* III. részének a közepe táján kétszer, a vége felé pedig még egyszer, a különböző imádságok között pedig háromszor is felfedeztük Beatrix királyné nővérének, Eleonóranak a nevét Lionora formában, feltételezhetjük, hogy az imakönyv megrendelője, elkészíttetője és ajándékozója Eleonóra volt. Eleonóra 1450-ben született, és 1473-tól Estei Herkulesnek, Modena és Ferrara hercegének volt a felesége. Férje hercegségében, Ferrarában a példás családanya életét élte, miközben hat gyermeket szült: Izabellát (1474), Beatrixet (1475), Alfonzot (1476), Ferdinándot (1477), Hippolitot (1479) és Zsigmondot (1480). Anyjuk korai halála miatt már gyermekkorukban bizalmas viszony alakult ki Beatrix és a nála hét évvel idősebb és sokkal visszafogottabb és megfontoltabb Eleonóra között. Például Balogh Jolán *Mátyás király és a művészet* című könyvében említi, hogy Eleonóra mint Ferrare

¹² Aragóniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából dr. GEREVICH Tibor és dr. JAKUBOVICH Emil közreműködésével közli BERZEVICZY Albert. Budapest, Kiadja a Magyar Tud. Akadémia, 1914, 178.

hercegnője műtárgyakat küldött ajándékba Beatrixnak és Mátyás királynak.¹³ Ez a bizalmas viszony és testvéri szeretet, amely mindvégig megmaradt közöttük, feljogosította Eleonórára arra, hogy kissé szertelen és meggondolatlan húgát tanácsaival óvja, intéseivel nevelje. Ez a nevelési szándék az imakönyv szerkezetében és hangnemében is tetten érhető.

Összegezve vizsgálódásaim eredményeit, úgy vélem, megállapíthatom, hogy míg a korábbi kutatók, Csontos János és Csapodi Csaba csak azt hangsúlyozták, hogy a *Psalterium Beatae Mariae Virginis* a hagyomány szerint Beatrix királyné imakönyve, nekem sikerült bizonyítanom, hogy ez a hagyomány erős alapokon nyugszik: az imakönyvet Eleonóra kezdeményezésére az aragóniai királyi család ajándékozta Beatrixnak, feltehetőleg nászajándékként.

¹³ BALOGH Jolán: *Mátyás király és a művészet*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1985, 407, 412.

TUDOMÁNYUNK
TÖRTÉNETE ÉS MŰHELYEI
